

„NO GYURICA, KELL-E MÉG A SZABADSÁG?” –
A PESTI NAPLÓ GYERMEKROVATÁNAK
FUNKCIÓI (1893–1910)¹

REZÜMÉ

A magyar nyelvű nyomtatott tömegmédiák története a Pesti Napló 1850-es elindulásával vette kezdetét, de az a ténylegesen tagolt sajtópiac, amelyen belül a gyermekolvasó és a gyerekirodalom is megtalálja a maga saját helyét, valójában csak a századfordulóra alakult ki. Az első, tömegmédiában megjelenő gyerekrovat szintén a Pesti Naplóban indult el, ezzel ismét megelőzve versenytársait. A Pesti Napló gyerekrovata nemcsak úttörő szerepe miatt tanulságos: az itt megjelenő tartalmak beszédes körképet kínálnak arról, miként értelmezte a századforduló a gyerek, az irodalom és a gyerekirodalom státuszát, funkcióit. A gyermekrovatnak köszönhetően a századforduló gyermek-társadalma a részévé vált annak a társadalmi nyilvánosságnak, amelyet a tömegmédiák egyidejűleg szólít meg és reprezentál. Bár már korábban is léteztek gyermekeknek szóló folyóiratok, de azok (néhány kivételtől eltekintve) sem az eladott példányszámok, sem a működési időtartam, sem a célközönség korosztályi összetétele tekintetében nem hasonlíthatók a tömegmédiák elviekben a populáció egészét megcélzó platformjához. A Pesti Napló gyermekrovatának megjelenése több szempontból is mérföldkőnek számított a gyermekek társadalmi helyzetének alakulástörténetében: nemcsak a magyar gyerekirodalomra gyakorolt hatást, hanem a gyerekekről alkotott képre és a velük kapcsolatos elvárásokra is, hiszen a szerkesztők egy merőben új kommunikációs csatornát teremtettek a tömegmédiából addig kizárt gyermekpopuláció számára. Az 1893 és 1910 között megjelent 939 szöveget – Hermann Zoltán javaslatát alapul véve – funkcionális szempontból vizsgáltam. A korabeli gyerekirodalmi szövegek szerepének, rendeltetésének vizsgálatával ugyanis képet kaphatunk a századforduló gyerekirodalom-felfogásáról, valamint azokról a tényezőkről, amelyek mentén megragadható a mára kialakult szakadék „felnőtt-” és gyerekirodalom között.

KULCSSZAVAK: gyerekirodalom, Pesti Napló, tömegmédiák, gyermekrovat, századforduló, gyerekirodalmi funkciók

---

¹ A tanulmány az OTKA K 132124 „Történetek az irodalom médiatörténetéből” kutatási projekt keretében készült.

ABSTRACT

„Well, Gyurica, do you still want freedom?” – Functions of the Children’s Column in the Pesti Napló

The history of Hungarian printed mass media started with the first issues of Pesti Napló in 1850, but the media sector offering children’s literature evolved only at the turn of the century. It was also Pesti Napló in which children’s columns appeared first so it was outrunning its rivals in this respect, too. This pioneering role is edifying not only because of the contents of these sections but because it also helps us to identify the status of children and the functions of children’s literature in the early 1900’s. At the turn of the century children got into the attention and interest of mass media as target groups. There existed earlier a few newspapers for children but their quality and quantity was poor compared to the children’s column of Pesti Napló. With some exceptions, they were short-lived, their public small, in a word, they never made it to the centre of the dynamically developing media world. The outset of the children’s section in the Pesti Napló was a milestone in the advancement of children’s social situation; besides its effects on Hungarian children’s literature it also changed public opinion and general expectations about children. The editors of the newspaper created a brand new communication channel in the new column for those who hadn’t been addressed by the mass media before. I chose the function-based analysis – recommended by Zoltán Hermann – for those 939 articles which appeared in the Pesti Napló between 1893 and 1910. Analysing the role and function of the contemporary children’s literature we can create an overall picture about the public approach to children’s literature and about the characteristics already separating literature for children and literature for grownups from each other.

KEYWORDS: Children’s literature, Pesti Napló, mass media, children’s article, the turn of the 1900’s, functions of the children’s literature

A gyermekrovatnak köszönhetően a századforduló gyermektársadalma részévé vált annak a társadalmi nyilvánosságnak, amit a tömegmédiium egyidejűleg szólít meg és reprezentál. Bár már korábban is léteztek gyermekeknek szóló folyóiratok, de azok (néhány kivételtől eltekintve) sem az eladott példányszámok, sem a működési időtartam, sem a célközönség korosztályi összetétele tekintetében nem hasonlíthatók a tömegmédiium elviékben a populáció egészét megcélzó platformjához. A Pesti Napló gyermekrovatának megjelenése több szempontból is mérföldkönek számított a gyermekek társadalmi helyzetének alakulástörténetében: nemcsak a magyar gyermekirodalomra gyakorolt hatást, hanem a gyere-

kekről alkotott képre és a velük kapcsolatos elvárásokra is, hiszen a szerkesztők egy merőben új kommunikációs csatornát teremtettek a tömegmédiából addig kizárt gyermekpopuláció számára. Mivel a 19. század végének és a 20. század elejének sajtójáról, különösképpen a nyomtatott médiában megjelenő gyermekirodalomról nem rendelkezünk kellő mennyiségű és minőségű adattal, a jelen tanulmánynak nem áll módjában más korabeli gyermekirodalmi tartalmakkal (például gyermeklapok, gyermekkönyvek szövegeivel) összevetni a Pesti Napló gyermekrovatának szövegeit. Az itt következő elemzés korábbi tanulmányom folytatásának tekinthető,² amennyiben a korábban csak említés szintjén megjelenő témakörre – a gyermekrovat szövegeinek jellemzőire – itt térek ki részletesen. Ennek megfelelően a dolgozat fő részében a rovat 1893 és 1910 között megjelenő tartalmaival foglalkozom. A vizsgált tizennyolc év valamennyi fellelhető szövegét elolvastam és katalogizáltam, tehát az így létrejött minta reprezentatívnak tekinthető: állításaimat 939 szövegből álló korpuszra alapozom. A szövegeket funkciójuk alapján vizsgáltam, amelyhez Hermann Zoltán javaslatát vettem alapul.³ Hermann a gyermekirodalmi szövegek három funkcióját különíti el: az esztétikai akkulturációs, a pszichológiai és az akkomodációs funkciót, az utóbbi alfajtai pedig a társadalmi szocializációs, kulturális szocializációs és nyelvi/retorikai szocializációs funkció.⁴

A korabeli gyermekirodalmi szövegek szerepének, rendeltetésének vizsgálatával képet kaphatunk a századforduló gyermekirodalom-felfogásáról, valamint azokról a tényezőkről, amelyek mentén megragadható a mára kialakult szakadék „felnőtt-” és gyermekirodalom között. Nem az a célom, hogy állást foglaljak a mai gyermekirodalom-definíciókkal kapcsolatos vitában, inkább azokra a gyermekirodalmi szövegekre tulajdonított funkciókra próbálok rámutatni, amelyek mentén elmosódik vagy éppen kiéleződik a határ gyermek és felnőtt olvasóknak szánt szövegek között. Mind a korabeli gyermeklapok/gyermekkönyvek, mind a tömegmédiium gyermekrovata rendelkezett felnőtt olvasóközönsséggel,

---

² A tanulmány előzményeként az a 2019 nyarán megjelent alapkutatás szolgál, amelynek során elkészítettem a gyermekrovat szerzőinek, szerkezeti-formai és tartalmi jellemzőinek katalógusát. VOJNICS-ROGICS Réka, *A „Gyermekszoba” rejtelsei*, *Tempevölgy* 2019/2, 73–95.

³ HERMANN Zoltán, *Vázlat a magyar gyermekirodalom történetéhez = Mesebeszéd – A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikoletta, Budapest, FISZ, 2017.

⁴ HERMANN, *i. m.*

azonban a befogadás tudatossága és a felnőttek értelmezői pozíciója alapvetően különbözik a két szövegcsoporthoz képest. Míg a kizárólag gyerekeknek címzett kultúrtermékek (tudatosan vásárló, szülőként olvasó) felnőtt befogadói elsősorban kapcsolódási pontként funkcionáltak a szövegek és a gyermek között, addig a tömegmédiában olyan felnőtt olvasóréteggel is számolhatunk, akik nem a gyermekek felől értelmezték és olvasták a szövegeket, hanem önmaguk szórakoztatására, véletlenszerűen futották át a gyermekrovatot. Éppen ezért esett a választásom a Pesti Napló gyermekrovatának korpuszára: tágabb értelmezési keretet kínál a századforduló gyermekirodalom-fogalmának vizsgálatához.

Mészáros Márton szerint „a hálózati modell nézőpontjából a nyomtatás volt az a hiányzó láncszem, amely az addig is létező, elszigetelt kis hálózatokat valószínűtlenül rövid idő alatt egyetlen nagy hálózatba volt képes rendezni.”⁵ Bár a szerző a reformáció korának újjátásával, a nyomtatás megszületésével vet számot, termékeny lehet a Pesti Napló gyermekrovatának megjelenését párhuzamba állítani a fent idézett jelenséggel: a gyermekirodalom tömegmédiában való megjelenése lehet az a hiányzó láncszem, amely az addig elszórtan jelenlévő gyermekirodalmi alkotásokat, szerzőket és a gyermekekről szóló diskurzust beemelte a társadalmi nyilvánosság közegébe. A tömegmédiában platformja képes volt összefogni és egy helyen csoportosítani olyan gyermekekkel kapcsolatos, de igen szerteágazó tartalmakat, mint a reklám, irodalom, könyvpiac, egészségügy, illetően, pedagógiai elvek, ideológiai nevelés, stb.

---

⁵ A következőkben bemutatott hálózatelméleti megközelítéshez: MÉSZÁROS Márton, *Reformáció, közvetítés, nyilvánosság*, Budapest, FISZ–Ráció, 2014, 90.

A gyermekrovat általános jellemzői

A rovat a napilap végén, az oldalak alsó blokkjában, a Pesti Napló rendes vasárnapi mellékletében⁶ jelent meg – átlagosan kétszer fél oldalnyi terjedelemben. A *gyermekszobának* címet viselte egészen 1898 végéig,⁷ azután a szerkesztők a *Tárcarovat*ban kezdték megjelentetni a gyermekirodalmi szövegeket – annak ellenére, hogy sem tartalmilag, sem strukturálisan nem következett be változás. A korosztályi megjelölés nélküli rovatcím azt a tendenciát jelöli, hogy a gyerekolvasónak szánt anyag elvegyült az alapvetően felnőtteknek szóló szórakoztató tárcarovatban, vagyis a szerkesztők ebben az időszakban nem húztak éles határt a felnőtt és gyermek olvasóknak szánt szövegek között. A századforduló után a rovatcímet *Gyermekvilágra* cserélték,⁸ ami mögött akár expanzív törekvést is sejthetnénk – hiszen a szoba világgá tágul –, de a névcseré nem járt együtt olyan változtatásokkal, melyek indokolnák a feltételezést.

A gyermekrovat fél éves önálló működése után jött létre a vasárnaponként megjelenő női melléklet, amelynek tartalma az évek során folyamatosan módosult: a kül- és belföldi hírek mellett (pl. „Innen-onnan” című bulvárrovat) kulturális tartalmakkal (gyermekrovat, tárcarovat, ajánlók, kritikák, regények), tanácsadással (a 20. század első évtizedében megjelent egy szerelmi és illemtani kérdésekben iránymutatást adó rovat) és természetesen rengeteg promócióval találkozhattak az olvasók. (A szerkesztők a gyermek- és női rovatokat a reklámblokk közelében he-

---

⁶ Míg a hatvanas, hetvenes években a lap nem rendelkezett csatolmánnyal, addig a kilencvenes évekre a vásárlók már egy stabil tartalmakkal és állandó rendszerességgel jelentkező mellékletet is kézhez kaptak. A vasárnap a munkásság számára 1891-től vált szabadnappá, így a társadalom egyre szélesebb rétegei érezhették úgy, hogy „a vasárnapok, nem is beszélve az ünnepnapokról, élesen elváltak a szürke és gondokkal teli hétköznapoktól.” FLUCK András, *A gyáripari munkavállalók szabadideje*, Budapest, Magyar Királyi Állami Nyomda, 1940, 9–10. A szülők szabadidejének megnövekedésével gyarapodott a gyerekekkel együtt töltött idő, amit például közös olvasásra használhattak fel. Bár a gyermekek vasárnap is jártak az elemi iskolába, a tanítás naponta csak 4–6 órát vett igénybe, ezért a melléklet vasárnapra ütemezésében a gyermekek nem játszottak szerepet. Vö. KOLLEGA-TARSOLY István, *Társadalomtudományok: Oktatásügy a századforduló körüli évektől a trianoni békeszerződésig = Magyarország a XX. században*, V. kötet, szerk. uő., Szekszárd, Babits Kiadó, 2000.

⁷ Az olyan kisebb változtatásokat leszámítva, mint a névelő és a rag elhagyása.

⁸ 1901. május 5-től jelent meg a rovat *Gyermekvilág* címen.

lyezték el, így a „gyanútlan” olvasókat csak néhány oldal választotta el a vásárlásra ösztönző tartalmaktól.⁹) A felnőtt- és gyermektársadalom tömegmédián keresztüli összekötése átjárhatóságot teremtett a két korcsoport között: a felnőttek nagyobb figyelmet szentelhetnek a gyermekeknek, a gyermekek pedig a felnőttek világának.

A gyermekrovat női mellékletbe helyezésével a szerkesztők összekapcsolták az anya-gyermek hálózatokat: az újságolvasó nők az őket érdeklő tartalmak között célzottan gyermeknevelési és gyermekirodalmi szövegekkel találkoztak, tehát a gyermekrovatot a szülők is olvasták – hiszen az irodalom és a gyermek között szűrőként és közvetítő közegként is a szülő áll.¹⁰ A mese közlésének hagyománya alapján a felnőtt (legyen az szülő, dajka, cseléd, stb.) mondja, a gyermek pedig hallgatja a mesét, vagyis az írástudó felnőtt mediálja/dekódolja az írástudatlan gyermek számára a szöveget. Az alfabetizáció terjedésével a gyermekirodalom a szóbeliség közegével párhuzamosan az írásbeliség közegében is megjelent, de a mesék az élőszóbeli előadás útján mindmáig sikereesebbek¹¹ – főleg, ha a mesélés emlékezetből történik. Ezt támasztja alá Gyulai Pál

---

⁹ A századforduló után egyre több hirdetés jelent meg a lapban, a 20. század első évtizedére a reklámok már az irodalmi és bulvárcikkek közé is beékelődtek, ráadásul a századforduló után kifejezetten gyermekekre irányuló hirdetéseket is közölt a lap – főleg az ünnepek közeledtével. VOJNICS-ROGICS Réka, *Karácsony a Pesti Naplónál I. – A hirdetési láz*, 2019. december 16. <https://gyermekszobarejtelmei.blogspot.com/2019/12/karacsony-pesti-naplonal-i-hirdetesi-laz.html> (Letöltés: 2020. április 1.)

¹⁰ Bár az alábbi idézet a mai gyermekkönyvekkel kapcsolatos, az állítás igazsága a korabeli sajtóban megjelenő gyermekirodalomra is érvényes. „[A] szülő az, aki bevezeti a gyerekeket a könyvek világába, és még ha a könyvek együttes nézegetése, olvasása során fel is fedezzük az iskolaorientált családokra jellemző tudatos „tanító-gyakoroltató” tevékenységeket, sokkal inkább közös élményről, játékról van szó, amelyben a jól megválasztott gyerekkönyv kétfajta befogadót céloz meg egyszerre: a gyermeket és a szülőt.” SZINGER Veronika, *Olvasóvá nevelés újszülött kortól kezdve*, *Studia Litteraria: Gyerekvilágok*, 2019/1–2, 148. A 19. század végén a kezdetleges iskolarendszer miatt még nem beszélhetünk iskolaorientált családmoddellről, a tanító-nevelő jelleget az iskola mellett a sajtó fóruma képviselte.

¹¹ A nonverbális kommunikációs elemek, például a tekintet, mimika, gesztusok, testtartás stb. a mesemondás nélkülözhetetlen eszközei, hiszen növelik a mese gyermekekre gyakorolt hatását. TANCZ Tünde, *Népmesék az óvodai anyanyelvi-kommunikációs nevelésben*, *Anyanyelv-pedagógia* 2009/2. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=161> (Letöltés: 2020. április 18.)

Egy anya című novellája is, amelyben a címszereplő kénytelen a sajtóban megjelenő gyermekirodalmi szöveget fejből megtanulni, hogy a mese-mondás aktusát élvezhetővé tegye a felolvasás közben unatkozó gyermeke számára, és így megszüntesse „versenyhátrányát” a meséket fejből szavaló dajkával és obsitossal szemben.¹² Tehát azok a szülők is a gyermekrovat célközönségét képezik, akik a szövegeket megtanulják/újratanulják, hogy később élőszóban adhassák tovább, hiszen a repertoárjukat mondókákkal, mesékkel és gyermekjátékokkal bővítik.

A felnőttek azonban nem kizárólag szülői feladataik okán kerültek a célközönség soraiba. A gyermekrovat alábbi méltatása a felnőtteket a gyermekirodalmat esztétikai értéke miatt olvasó publikumnak tekinti:

Nagy irodalmi és pedagógiai értéke van annak a rovatnak, amely egyenesen a gyermekszobának szól, s amelyben Móka bácsinak, a nagynevű, kitűnő mese-mondónak gyermekmeséi mellé gyermekjátékok leírásai, versikék és sok egyéb olyan kedves kis dolgok sorakoznak, amelyek nemcsak a gyermekvilág kedélyét nemesítik és gyarapítják, hanem *bennük rejló poézissal megkapják a felnőttek lelkét is*.¹³

A Pesti Napló a korszak meghatározó tömegmédiánaként központi szerepet töltött be a sajtóiparban,¹⁴ ezért hálózatelméleti nézőpontból a lap nagyszámú kapcsolattal rendelkező összekötő pontként funkcionált, azaz *társadalmi hídként* „olyan értékes kapcsolatot jelent[ett], amely döntő jelentőségű a szociális értelemben egymástól elkülönülő közösségek, csoportok összeköttetésének megteremtésében.”¹⁵ Barabási felhívja a figyel-

---

¹² Idézi GULYÁS, *i. m.*, 296. vö. GYULAI Pál, *Egy anya: Beszélyke*, Vasárnapi Ujság 1866/10, 110–113.

¹³ Kiemelés tőlem, *Szarvas és Vidéke*, 1894. április 1., 3.

¹⁴ Az információ áramlási iránya a „nagytól a kisebb” felé halad, tehát ahogyan a budapesti lapok a német és francia napilapok tartalmából merítettek ihletet, addig a vidéki lapok a fővárosi sajtó információit, olykor teljes szövegeit vették át. A Pesti Napló magyar viszonylatban nemcsak szellemi, hanem földrajzi értelemben is központi szerepet töltött be: szerzők és szövegek tömkelege áramlott a szerkesztőséghez, míg a napilap tartalmi Budapestről kiindulva jutottak el Magyarország egész területére.

¹⁵ KITTA Gergely, *A blogok és a politikai marketing hálózati összefüggései = Századvég Műhelytanulmányok* 3, 3. A társadalmi híd fogalma Mark Granovettertől származik, aki olyan összekötő fórumot ért alatta, mely egymástól elszigetelt csoportokat is képes összekapcsolni. Mark GRANOVETTER, *A gyenge kötések ereje: A hálózatelmélet felülvizsgálata*, ford. MOLNÁR Attila, Szociológiai Figyelő 1988/3, 39–60.

met a hálózatok egyes törvényszerűségeire: 1) a régebbi pontok exponenciálisan nagyobb eséllyel szereznek kapcsolatokat, mint az újabb pontok.¹⁶ Az olvasók szemében biztonságosabb választásnak tűnhetett a gyermekrovat – a már 1850-től működő Pesti Napló platformján való megjelenés miatt –, mint a sokszor csak időszakosan, határozatlan ideig működő gyermekirodalmi sajtókiadványok. 2) A népszerűségi mutató szerint minél populárisabb egy hálózati pont, annál kelendőbbek az általa megjelentetett hivatkozások, vagyis a lapban megjelenő tartalom és azok szerzői is. A Pesti Napló népszerűsége tehát a gyermekirodalom presztízsére is hatással volt. A gyermekrovat sikerének szempontjából kulcsfontosságú lépés volt egyes közismert gyermekirodalmi szerzők megnyerése és a közvélemény által méltányolt gyermekirodalmi értékek, pedagógiai elvek közvetítése. A gyermekkönyveket (is) kiadó intézmények számára szintén prosperáló volt egy olyan sajtótermék, amely kedvet csinál a gyermekirodalmi szövegek olvasásához, megvételéhez. 3) Az alkalmasság elve biztosítja azt, hogy a hálózat megfelelően működjön: ha a centrumhelyzetben lévő pont elveszíti alkalmasságát (nem képes ellátni a feladatát, nem tud megújulni, stb.), akkor a hálózat elemei másik középpontot választanak.¹⁷ A gyermekrovat képes volt a napilap alkalmasságának biztosítására, hiszen a 19. század végére a Pesti Naplónak számos konkurens sajtótermékkel szemben kellett megtartania az előnyét. Egy tömegmédiium arra hivatott, hogy a társadalom minél szélesebb rétegeit megszólítsa,¹⁸ ezért az új tartalmak (gyermek- és női rovat) tökéle-

---

¹⁶ BARABÁSI Albert László, *Behálózva*, Budapest, Magyar Könyvklub, 2003, 118–119.; idézi MÉSZÁROS, *i. m.*, 87.

¹⁷ MÉSZÁROS, *i. m.*, 88. A Bianconi–Barabási modell a csúcok előregedésére mutat rá. Vö. Ginestra BIANCONI, BARABÁSI Albert László, *Competition and multiscaling in evolving networks*, *Europhysics Letters* 54, 2001.

¹⁸ A gyermekrovatot olvasók létszámának meghatározásához az előfizetők száma nem ad pontos képet, ugyanis számolni kell az alkalmi vásárlókkal és a kölcsönadás/továbbadás jelenségével, így jelentős különbség van a vásárló- és az olvasóközönség mérete között, illetve az is nehezen lenne mérhető, hogy az olvasók a napilap mely tartalmait olvasták el vagy ugrották át. A barátok és a családtagok között is körbejárt a napilap, így például egyetlen öttagú család esetében is az olvasóközönség száma a vásárlóközönség számának minimum ötszöröse lesz. Igen nehéz lenne konkrét olvasószámot megállapítani a Pesti Napló esetén, hiszen „[a] közhiedelemmel ellentétben az egy példányra jutó olvasószám nem egy szorzószám, amelyet az értékesített vagy a nyomott (!) példányszámmal beszorozva megbecsülhető a kiadvány olvasottsága, hanem a reprezentatív kutatás eredményeként adódó átlagos olvasószámból számít-

tesen biztosították a lap sajtóiparban elfoglalt pozícióját. A rovat szerzői a korszak meghatározó gyermekkönyvkiadóhoz, a Singer és Wolfner stratégiájához hasonlóan¹⁹ igyekeztek az olvasóközönség minél szélesebb rétegeit a laphoz vonzani, vagyis a gyermekrovat létrehozása mögött az olvasóközönség bővítésének szándéka állt. A mondókák, gyermekjátékok és műmesék többnyire a bölcsődés, óvodás és kisiskolás korúaknak,²⁰ míg a népmesék, mondák, történelmi tárgyú elbeszélések és legendák az elemi iskola alsó és felső tagozatosainak szóltak (a felnőtt olvasók mellett). A rovat kezdetben a gyermekek minél szélesebb korosztályi csoportjait igyekezett megszólítani – például a rovat első éveiben néhány csecsemőknek és „bébéknek” szóló szöveg is megjelent – de a századforduló után a műfaji változatosság csökkenésével együtt a célközönség is leszűkült: a szerzők leginkább a kisiskolások számára írtak meséket.²¹

A családra és háztartásra szorító női szerepkörnek a mesemondás mindig is része volt, azonban az oktatás liberalizációjáig a nők főként a szóbeliség közegére specializálódtak, a sajtó platformja – az írásbeliség kulturális tőkéjével nagyobb mértékben rendelkező – férfiak világa maradt a 19. század végéig.²² A (középosztálybeli) nők éppen ezért a szá-

---

ható.” *Médiaismeret: Reklámeszközök és reklámhordozók*, szerk. HORVÁTH Dóra, NYIRŐ Nóra, CSORDÁS Tamás, Budapest, Akadémiai, 2016.

¹⁹ „az olvasni még nem tudó gyermektől fel a serdültebb ifjuig, leányig, minden korbéli megtalálja kiadványaink közt a neki valót.” *Singer és Wolfner könyvkiadó czég összes kiadványainak jegyzéke*, Budapest, Singer és Wolfner, 1896, 37.

²⁰ A mondókákat és rövidebb verseket legtöbbször gyermekjátékokba ágyazva jelentették meg, óvodás- és kisiskolás korúaknak nyújtva ötleteket szabadidejük eltöltésére. A szerkesztők a szövegek több használati módját is lehetővé tették: a gyerekek csoportjáték közben mondhatták a versiket, míg a legkisebbeknek a szülei olvashatták fel.

²¹ Indulásának kezdeti időszakában a rovat mögött nem állt tudatos szerkesztési stratégia (például Halász Ignác távozása után fél évig egyáltalán nem jelentettek meg a gyermekrovatot). Feltételezésem szerint a szerkesztők a szerzők személye mellett a rovat céljáról és célközönségéről sem alakítottak ki előre meghatározott programot.

²² Bár a nők a 19. század közepétől már fokozatosan bejuthatnak a szerkesztőségekbe, ritka volt az „autonóm, sőt főszerkesztői hatalommal is bíró női újságíró. Többségük egyszerre írogató (tehát ilyen-olyan színvonalú) szépíró és valamelyik lapnál alkalmazotti állásban lévő újságíró. Jellemző ez esetben is, hogy családirag kellőképpen beágyazódnak az újságíró-társadalomba apjuk, férjük vagy mindkettőjük révén. Az újságírói karrier előszobája lehet egyébként a gyors- és gépírás, amely szinte az első percben kifejezetten női hivatás-

mukra is megnyíló napilap-írói pályán elsődlegesen a gyermekirodalom terén helyezkedtek el, hiszen a 19. században uralkodó nézet szerint a mese a művelt nők biológiailag és társadalmilag meghatározott karakterének megfelelő műfaj.²³ Ez a tendencia a gyermekrovat szerzői²⁴ esetében

---

ként jelenik meg [...]” GYÁNI Gábor, *Társadalmi nemek a munkaerőpiacon a polgári Magyarországon*, Rubicon 2009/4.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/tarsadalmi_nemek_a_munkaeropiacon_a_polgari_magyarorszagon/ (Letöltés: 2020. április 24.) Vö. SIPOS Balázs, *„Időben élni”: Hivatásos újságírók szerepei Magyarországon a XX. század első felében = Nők és férfiak..., avagy a nemek története*, szerk. LÁCZAY Magdolna, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, 2003.

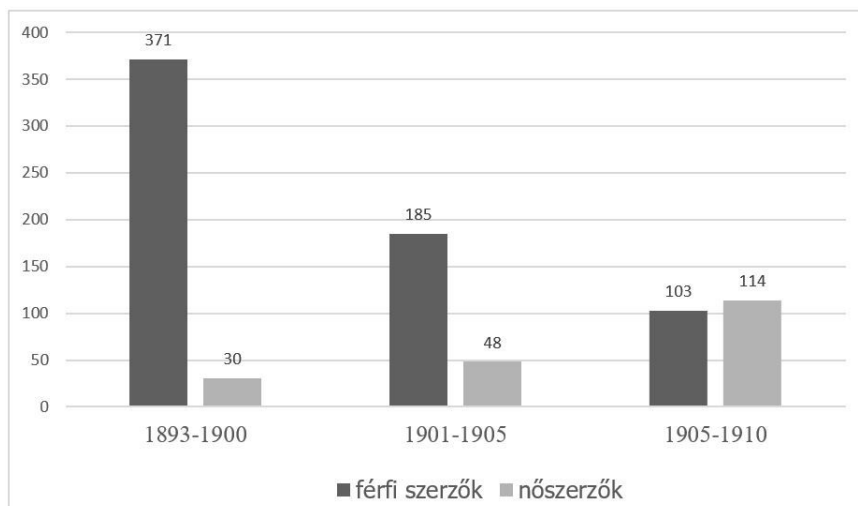
²³ GULYÁS Judit, *Női műfaj volt-e a mese? = Nőszervezők a 19. században: lehetőségek és korlátok*, szerk. TÖRÖK Zsuzsa, Budapest, Reciti, 2019.

²⁴ A gyermekrovat szerzőit három, nagyjából egyforma időintervallumra osztva vizsgálom (1893–1900, 1901–1905 és 1906–1910) a századfordulón bekövetkező változások átláthatósága érdekében, ugyanis a rövidebb periódusok mikroelemzése és összehasonlítása többszemponútú vizsgálatra ad lehetőséget. A gyermekrovat szerzői nem mindig a teljes nevükkel jelentették meg szövegeiket: a felsorolásban normál betűtípussal szedtem a saját teljes nevükkel publikálókat, dőlt betűvel pedig az írói álneveket, becéző formulákat és monogramokat. A kötőjel az adott szerzők különböző publikálási neveit kapcsolja össze. A kérdőjeles szerzői nevek biográfiaileg nem azonosítható személyeket jelölnek: ezekben az esetekben csak feltételezésekre támaszkodhatunk. A szerzők különböző publikálási nevei után megtalálható zárójeles számok az adott néven közölt szövegek számát mutatják meg.

1893-tól 1900-ig huszonegy szerző írt a rovatba: Halász Ignác – *Móka bácsi* (175), Tábori Róbert (97), Benedek Elek – *Elek apa* (35), Sas Ede (4) – *Edus bácsi* (18), Londesz Elek (4) – *Elek bácsi* (12), Dancsházi Oláh Ida – *Terka néni* (1) – *Lux Terka* (9) – *L. T.* (5), Zöldi Márton (9), Goldschmidt Etel (7), Pósa Lajos – *Pósa bácsi* (7), Táboriné Tutsek Anna (3), Dr. Sebestyén Gyula (1), Mauks Kornélia (1), *Jóka bácsi* (1), Telkes Simonné (1), Andrassy Lídia – *Lidó* (1), *Berta néni* (1), Martos Ferenc (1), Püspöky Grácián (1), Pásztor Árpád (1), Dingha Béla (1) és Rákosi Viktor (1). VOJNICS-ROGICS, *i. m.*, 85–86.

1901 és 1905 között huszonhét/huszonnyolc szerző publikált a rovatban: Tábori Róbert (91), Londesz Elek (37) – *Mesélő bácsi?* (76), Konrádné Kelen Jolán (16) – *Jolán néni* (4), Táboriné Tutsek Anna (20), Csergő Hugó (5), Pósa Lajos (3) – *Pósa bácsi* (1), *Gyuri bácsi* (3), Tompáné-Szentkirályi Lenke (3), Pásztor Mihály (2), Vértes József (1), Kőrösi Henrik (1), Bárdos Lilly (1), Lándor Tivadar (1), Sas Ede (1), Thirring Gusztávné (1), Garai Ferenc (1), *Nora néni* (1), Lampérth Géza (1), Bánfi Pál (1), *Gábor diák* (1), *András diák* (1), Fülei Sz. Lajos (1), *Tanító néni* (1), Szabó Sándor (1), Gaál Mózes (1), Szilasi Béla (1) – *Béla bá-*

is megfigyelhető: bár a tizennyolc évet együttesen vizsgálva a 32 férfi szerző majdnem négyszer annyi szöveget publikált (669 szöveg), mint a 17 nőszerző (186 szöveg), a századforduló után megszűnt a rovat indulásának első nyolc évére jellemző férfidominancia, 1906 és 1910 között már a nők közöltek több művet.²⁵

A gyermekrovat szerzői csak félig-meddig illeszkednek bele a Gulyás Judit által felvázolt 19. századi magyar mesemondó sztereotípiákba, hiszen a hagyományos mesemondók, mint az idős parasztember/asszony, a dajka/szolgáló vagy a világot látott kalandor (diák/katona) nem juthattak el a publikálásig: a gyermekrovat íróinak többsége művelt, középosztálybeli férfi vagy nő volt, akik kapcsolati tőkéjüknél fogva – amivel az írástudatlan mesemondók nem rendelkeztek – lettek részesei a sajtóipar hálozatának. A közegváltás – vagyis a gyermekeket (is) célzó műfajoknak

---

csi? (1) és Lengyel Laura (1). (Tizenhat lapszám melléklete hiányzik az 1901 és 1905 között megjelenő szövegkorpuszból.)

1906 és 1910 között pedig tizenegy szerző közölt szöveget a rovatba: Gáspárné Dávid Margit (97), Londesz Elek (12) – *Mesélő bácsi?* (92), Tábori Róbert (9), Konrádné Kelen Jolán (8), Thirring Gusztávné (5), Tutsek Anna (2), *K. Gy.* (1), Holló Sári (1), *Tódor bácsi* (1), Prepeliczay Eleődne (1) és Radó Vilmos (1). (Harminchat lapszám melléklete hiányzik az 1906 és 1910 közötti időszakból.)

²⁵ A női munkák számának növekedésében Tábori Róbert 1906-os halála is közrejátszott, hiszen Tábori gyermekrovatban betöltött pozícióját (a publikálás intenzitását tekintve) egy nő, Gáspárné Dávid Margit vette át.

az irodalmi nyilvánosságban való megjelenése²⁶ – nem írta felül a mesemondás évszázados-hagyományait, inkább a szóbeli és írásbeli trendek egymásba fonódásáról van szó.²⁷ Például a gyermekirodalmi szerzők körében divat lett olyan álneveket használni, amelyek a hagyományos mesemondó karaktereket imitálják.²⁸ A magyarországi gyermekirodalom presztízisének növekedéséhez nagyban hozzájárult, hogy sikerült népszerű szerzőket (Pósa Lajos, Halász Ignác, Benedek Elek, Tutsek Anna)

---

²⁶ „a romantika néphagyományt előtérbe helyező, azt felfedező korszakában inkább a szellemi örökség magas kultúrába való beemelése volt a cél, a folyamatot a felsőbb körök érdeklődése motiválta, más szóval, a 19. század végére, részben a [Habsburg Birodalommal szemben tanúsított – beszúrás tőlem] ellenállás egy formájaként a népi kultúra divatját az arisztokrácia teremtette meg.” NAGY Gabriella Ágnes, *Magyar (nép)mese: Lélektan – kultúra – értelmezés*, Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány, 2018 (Tempevölgy Könyvek 26), 37.

²⁷ „a kultúrák nem egymásra következve, egymást kizárva léteznek, hanem egymásra rétegződve, egyidejűként vannak jelen. A különböző gondolkodásformák és médiumok működése nem felel meg az antihumánus, technokrata modellnek, miszerint minél újabb, minél összetettebb technológiailag egy kultúra és eszközei, annál fejlettebb kultúráról beszélhetünk, és úgy haladja meg az előzőeket, hogy kizárja őket: ami egyszer megformálódott, semmiképpen nem tűnhet el. Olyan egymásra rétegződésről lehet beszélni, amelyben tehát például a szóbeliség kultúrájára rárejtegződve megtalálható az írásbeliség kultúrája.” *Uo.*, 113–114.

Domokos Mariann a ponyvamesék vizsgálata kapcsán állapítja meg, hogy „a népköltészet és a nyomtatott írásbeliség nemcsak egy irányban (írásbeliségből szóbeliségbe vagy szóbeliségből az írásbeliségbe), hanem oda-vissza kölcsönös egymásrahatásban állottak.” DOMOKOS Mariann, *Olvasástörténet és folklorisztika. Közéletek a ponyvamesék 19. századi paraszti recepciójához = Iskola, művelődés, társadalom. Az oktatás, nevelés és művelődés társadalomtörténeti látószögei*, szerk. SASFI Csaba, UGRAI János, Budapest, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, 2017, 471.

²⁸ A mesemondó szerep felvétele „hitelességi eszköz is lehetett: záloga annak, hogy ősi, romlatlan, tiszta hagyomány hordozóitól rögzített szövegek kerülnek az olvasók elé.” GULYÁS, *i. m.*, 301. A „bácsi”, „apa” vagy „néni” megjelölést tartalmazó írói nevek a mesemondás élőszóbeliségére és közösségi élményére játszanak rá: a Lúdanyó-hagyományt idézi fel például Nora néni, Tani-tó néni és Berta néni neve, míg Elek apó, Edus bácsi, Mesélő bácsi, Móka bácsi, stb. neveinek említésekor a falusi mesemondók juthatnak eszünkbe. András diák és Gábor diák a tapasztalt, világot látott vándordiákok képében ír mesét, de találkozhatunk a tradicionális szülőszerepre utaló „Egy anya” aláírással is.

megnyerni a rovat számára, a gyermekirodalomhoz való viszonyulás megváltozása azonban nem jelentette a szövegek minőségének javulását. A többségben alacsony esztétikai minőségű művek két dolgot jeleznek a századforduló gyermekirodalmáról: 1) a magyar irodalmi diskurzusba egy újonnan belépő művészeti területről van szó, ami újdonságánál és a kritikai közeg hiányánál fogva vonzotta az avatatlan (dilettáns) szerzőket, valamint publikálási lehetőséget nyújtott olyan kísérletező kedvű, köztisztelőben álló személyeknek is, akik elsődlegesen nem a gyermekirodalom terén tevékenykedtek. 2) A magyar szellemi elit (hatására pedig a közvélemény is) a gyermekirodalmi szövegeket nem az esztétikai minőségük, hanem pedagógiai hasznuk alapján ítélte meg.²⁹

A gyermekrovat funkciói

Esztétikai akkulturáció

Az *esztétikai akkulturációt* vizsgáló kutatások eredményeként mára már a szépirodalom-olvasás tanulási fázisaként is számon tarthatjuk a gyermekirodalmat: az írni-olvasni tudás és a szövegértés fejlődése, valamint a szókincs bővülése is a komplexebb olvasmányok megértésének irányába vezet.³⁰ Akkulturációs funkciót – még ha nem is tükröz konkrét szerzői szándékot – minden (gyermek)irodalmi szöveg betölt, függetlenül az alkotás jellegétől. A gyermekrovat szövegei – az olykor túlzottan didakti-

---

²⁹ Benedek Elek 1887-es parlamenti állásfoglalása is azt támasztja alá, hogy a gyermekirodalmat olyan platformként azonosították, aminek elsődleges funkciója a nevelés volt. „Gyermekirodalomról pedig Magyarországon évtizedek óta hallani sem lehet. A nevelésre legalább annyit kellene költenünk, mint a hadseregére.” Vö. KOCSY Anikó, *Forgó bácsi, Benedek apó meg a többiek: A gyermek- és ifjúsági lapokról röviden*
<http://ki2.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0203/kocsy.html> (Letöltés: 2020. április 8.)

³⁰ „A gyermek számára a korai olvasmányélmények formája a legfontosabb tapasztalati forrás a bontakozó írásbeliséghez. Azok a gyermekek, akiknek sokszor olvastak otthon, hamar megértik, hogy a nyomtatott szöveg jelentést hordoz, és viszonylag könnyen tanulnak meg olvasni, amikor iskolába kerülnek.” SZILÁGYI Mária, *A mese szerepe a gyermeki személyiségfejlődésben*, Könyv és Nevelés 2007/3.,
<https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/a-mese-szerepe-a-gyermeki-szemelyisegfejlodesben> (Letöltés: 2020. április 14.)

kus jelleget leszámítva – pedagógiailag „előnyösnek” tekinthetők: kutatók bizonyítják, hogy azok a gyermekek hamarabb elsajátítják az írás-olvasás képességét, akiknek a környezetében a kulturális tevékenységek spontán módon jelennek meg, hiszen a gyermekek mindig szüleik tevékenységét utánozzák. A Pesti Naplót vásárló szülők (még ha nem is tudatosan) jó példát mutattak gyermekeiknek, bevezették őket az újságolvasás kultúrájába, ráadásul a gyermekrovat hozzájárult ahhoz, hogy a gyermek maga is tevékenyen vehessen részt a napilap olvasásában: „a gyermek tudása az őt körülvevő világról a tevékenységekben való aktív részvétellel, és nem pusztán a felnőttek utánzása vagy gépies tanulás révén fejlődik.”³¹ A gyermekrovat változatos szövegkorpuszt tárt az olvasók elé, melynek köszönhetően minden korosztály megtalálhatta az életkorának és érdeklődési körének megfelelő szövegeket. A próza mellett kis számban vígjátékok, verses mesék, mondókák, imák és verses gyermekjátékok is megjelentek, amelyek szintén a gyermekolvasók irodalmi nevelését segítették elő azáltal, hogy a gyermekek már életük korai szakaszában több műnemmél, műformával is megismerkedtek.³²

A századforduló környékén megszűnt a népköltészeti szövegek korábbi dominanciája az irodalmi népmesékkel, majd a műmesékkel szemben. Mivel a korszakot „a népmese mindenek fölött való elterjedése s uralma, hatása jellemzi”,³³ kevés verses alkotással találkozhatunk a rovatban, és azok sem esztétikai minőségűek. A gyermekolvasók felfedezésével párhuzamosan terjedt el az a téves nézet, miszerint a gyerekirodalom nyelvének szükségszerűen egyszerűbbnek kell lennie, mint a felnőttek irodalmának, ezért a népköltészeti szövegek célközönségének változásával párhuzamosan azok nyelve is módosult.

Pósa bácsi és utódai vígan lubickoltak „költészetük” békalencsés állóvizében, s nemzedékek fejét – gyanútlan gyerekfejeket – nyomták az undok lé alá, kor-

---

³¹ SZINGER, *i. m.*, 148–149.

³² Az elbeszélő műfajok mellett rendkívül fontosak a ritmikus, énekes szövegek kisgyermekkorban: „A kisgyermeknek a vers iránti fogékonysága azon alapszik, hogy a ritmus és a hangzás, amely megragadja, ugyanahhoz az érzékletes, érzelmekkel átszőtt, élményközeli sémához tartozik, mint a mozgás, amelyet helyettesít és hangulat, amelyet kifejez.” MÉREI Ferenc–BINÉT Ágnes, *Gyermeklélektan*, Budapest, Gondolat, 1972, 236.

³³ DRESCHER Pál, *Régi magyar gyermekkönyvek*, Budapest, Magyar Bibliophil Társaság, 1934, 48. <https://mek.oszk.hu/03100/03165> (Letöltés: 2020. április 23.)

tyoltatván belőle nagyokat, s a gyerekek ittak, nem lévén más italuk. Jobb nem gondolni gyerekköltészetünk őskorára.³⁴

A korszak stílus- és témaelvárásait előtérbe helyező költők a 20. század gyermekirodalmának szemléletváltásával párhuzamosan veszítették el népszerűségüket: a mesterkéltné, patetikus hang és a gúgyögő, bugyuta rímelés később már nem bizonyult elegendőnek a gyermekirodalmi kánonban maradásukhoz. A Pesti Napló polgári gyermekolvasóknak címzett műmeséi azt a (korszakra általánosan jellemző) beszédmódot képviselik, melyet Mikos Éva így ír le: „kissé modorosán cinkoskodó, ugyanakkor leereszkedő, néhol sziruposan kedveskedő gyermekirodalmi stílus [...]”³⁵ Tehát a műmesék átvettek bizonyos népmesei elemeket, de a népmesék nyelvezetére jellemző stílusjegyek nem jelentek meg bennük.

Az esztétikai akkulturációt vizsgálva a gyermekrovat nem tükröz egységes koncepciót: egymásra nem épülő, szerzők szerinti „mini-korpuszokról” beszélhetünk, vagyis nincs a szövegek mögött egy olyan előre megfontolt szándék, amely akár a gyermekek olvasási készségének fejlesztését tűzte volna ki célul. A célközönség és a műfajok heterogeneitásából adódóan találkozhatunk könnyebben és nehezebben befogadható szövegekkel is: a szerkesztők a rövid versikéket és mondókákat könnyű memorizálhatóságuk és ritmikusságuk okán a bölcsődés és óvodás korosztálynak szánták, a bonyolultabb, hosszabb lélegzetvételi szövegekkel pedig az idősebb korosztályt célozták meg. Például Tábori Róbert serdülőknak írta a huszonhárom fejezetből álló folytatásos regényét (annak témája és nyelvezete miatt), de a sok ismeretlen szó miatt a magyar népmesék vagy akár Mesélő bácsi³⁶ keleti meséi is a nehezebb szövegek közé tartoznak.

A rovat 1893 és 1910 között mindössze egy alkalommal közölt illusztrációt, pedig a 19. század végének gyermekkönyvei és gyermeklapjai

---

³⁴ KORMOS István, *A vasmozsár törője alatt*, Budapest, Szépirodalmi, 1982, 156. https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/KORMOS/kormos00001_kv.html (Letöltés: 2020. április 23.)

³⁵ MIKOS Éva, *Nem folytatott típusok. A csillagszemű juhász (AaTh/MNK 858) meséjének folklorisztikatörténeti tanulságai*, *Ethnographia* 2016/4, 573.

³⁶ Egyes írói álnevekkel foglalkozó kiadványok Londesz Elekhez kapcsolják ezt az álnevet, azonban találkozhatunk olyan jegyzékekkel is, melyek *Mesélő bácsit* Londesz Tivadarral vagy Lándor Tivadarral azonosítják. Vö. Tolnai Világlapja 1910. 12. 25, 3010; Corvina 1904. 01. 30, 15.

szinte meg sem jelenhettek képek nélkül.³⁷ Az illusztráció hiányára két magyarázat is szolgálhat: egyrészt a korszakban még igen költséges képek nem illeszkedtek bele a magát olcsónak tituláló napilap profiljába,³⁸ másrészt a rovat nem a vizuális tartalmakat jobban igénylő bölcsődéseknek és óvodásoknak szánta a tartalmait, hanem a náluk idősebbeknek.³⁹ A felsorolt tényezőkből adódóan a gyermekrovat esztétikai akkulturációs funkciója inkább indirekt módon érvényesült, nem pedig a szerzők tudatos munkájának volt köszönhető, hiszen az elsősorban esztétikai akkulturációt célzó, fejlesztő, gyermekeknek szóló kiadványok (ábécéskönyvek, olvasókönyvek) gyakorlatával szemben a gyermekrovat szövegeiben előforduló gyakori nyomdahibák (elütések, tördelési hibák, helyesírási problémák stb.), az illusztráció hiánya és a betűk apró mérete nehezíti az olvasás gyakorlását.

Pszichológiai funkció

A gyermekirodalom az esztétikai akkulturáció mellett a *pszichológiai funkció* miatt válik nélkülözhetetlenné: a szövegek jótékony hatást gyakorolnak a gyermekek mentális, érzelmi és szociális állapotára. Fejlődik a problémamegoldó és a koncentrációs készségük, valamint élénk fantáziára tesznek szert azáltal, hogy a mesehallgatás vagy meseolvasás során

---

³⁷ Például a kifejezetten gyermekkönyv-kiadásra szakosodott Singer és Wolfner kiadó mindegyik könyvkiadványa tartalmazott illusztrációt, csakúgy, mint az általuk indított *Az Én Újságom* című „képes irodalmi gyermeklap”. NÉMETH Luca Anna, *A Singer és Wolfner Kiadó gyerekkönyv-kiadási és hirdetési tevékenysége a századfordulón*, Magyar Könyvszemle 2018/4, 424, 429.

³⁸ „A Pesti Napló Magyarországon a legolcsóbb, legtartalmasabb és legszebben kiállított napilap [...]” *Előfizetési felhívás*, Pesti Napló 1893. 06. 25, 21. „A Pesti Napló, noha nagyobb alakjánál és fényes kiállításánál fogva eltér a legtöbb napilaptól, a legolcsóbb napilapok közé tartozik.” *Előfizetési felhívás*, Pesti Napló 1896. 09. 30, 5.

³⁹ Nyitrai Ágnes a bölcsődések játéktevékenységét vizsgálva a következőt állapítja meg: „Legnagyobb gyakoriságúak azok a kategóriák, melyek a képnézetéssel kapcsolatos tevékenységeket jelölik: a gyermek lapozgatja a könyvet, nézegeti a képeket, hallgatja a gondozónó képekről szóló meséjét, vagy egyedül képeskönyvet nézeget. Ez azt bizonyítja, hogy a képeknek, az illusztrációknak kiemelkedően fontos szerepe van ebben az életrésztben, részben önmagukban is élményforrások, részben az élményszerzést segítik a szemléletes-konkrét gondolkodás, az emlékezet és a képzelet fejlődésének kezdeti stádiuma miatt.” NYITRAI, *i. m.*, 196.

saját képzeletükre, egyfajta szimbolikus képi világra támaszkodnak.⁴⁰ A szövegek mellett maga a közeg/cselekvés (a mesemondás aktusa) is fejleszti a gyermek személyiségét, hiszen a meséket, mondókákat általában egy felnőtt (szülő, dajka, tanár) közvetíti a gyermekeknek, így a közös olvasás a szociális kötelékeket mélyíti. Az életkori igényekhez különböző gyermekirodalmi műfajok alkalmazkodnak: a gyermekek először taktilis, mozgásfejlesztő mondókákkal, versikékkal találkoznak, hiszen ezeknek a műfajoknak a kötődés kialakítása és az intimitás megteremtése az egyik legfontosabb feladatuk, míg óvodás kortól kezdve a mesék kerülnek hangsúlyosabb pozícióba. A gyermekrovat műfajai közül a népmesékben, mondókákban és gyermekjátékokban érvényesül leginkább a pszichológiai funkció. A tizennyolc év legtöbb népmeséjét közlő szerző Móka bácsi (Halász Ignác), Elek apa (Benedek Elek) és Mesélő bácsi voltak.⁴¹ Az utóbbi szerző keleti népmeséket, míg az előbbieket magyar népmeséket publikáltak. A népmesék pszichológiai hatása vitathatatlan:

A népmeséssel elsődlegesen nem ismereteket adhatunk át, hanem heurisztikus élményt nyújthatunk. [...] A mese képekre, szimbólumokra, akciókra fordítja le a világ jelenségeit, s így kínál lehetőséget a tudattalan feszültségek elaborációjára. A mesehallgatás során a belső kép-teremtés révén a gyerek tudattalan szorongásait, feszültségeit képes feldolgozni a mese cselekményének átélésével.⁴²

A népmeséssel szemben a gyermekrovat műmeséinek nem tulajdoníthatók efféle pozitív hatások: az egy kaptafára gyártott, sablonos, leegyszerűsített mesék „sokkal inkább frusztrálóak, mivel a gyerekek érzik a diszsonanciát saját vágyaik, s a történetek által megfogalmazott elvárás között. Ezek a történetek azt üzenik, hogy mindig csak jót és szépet szabad gondolni, érezni, jóllehet a gyereket, teljesen normálisan, negatív tartalmú érzések, indulatok is feszítik.”⁴³ A népmesék absztrakt színterei és

---

⁴⁰ SZILÁGYI, *uo.*

⁴¹ Halász Ignác szövegkorpuszának egészét, Benedek Elek és Londesz Elek korpuszának jelentékeny részét alkották népmesék. Rajtuk kívül is előfordultak népmeseközlők, de ők egy vagy csak néhány népmesével jelentkeztek: Pósa bácsi (Pósa Lajos), Goldschmidt Etel, Kornélia néni (Mauks Kornélia), Telkes Simonné, Lidó (Andrássy Lídia) és Radó Vilmos.

⁴² ZÓKA Katalin, *A meseválasztás kérdései az óvodában. A népmese helye az óvodai irodalmi-anyanyelvi nevelésben*, Elektronikus Könyv és Nevelés 2007/2., http://www.tanszertar.hu/eken/2007_02/zk_0702.htm (Letöltés: 2020. április 25.)

⁴³ *Uo.*

időszámítása, a morális rend, valamint a tipikus népmesei alakok (reális karakterek, fantázia szülte lények, antropomorf állatok és növények) ugyan megjelennek a gyermekrovat műmeséiben is,⁴⁴ de jóval több realista mozzanatot tartalmaznak, és a valóság hangsúlyozására törekcsenek.⁴⁵ „Mint minden irodalmi műnek, így a mesének is alapvető dichotómiája az esztétikum és etikum érvényesítése,”⁴⁶ így a Pesti Napló népmeséi pszichológiailag azért is értékesebbek a rovatban megjelent műmeséknél, mert a műmesék szerzői túlhangsúlyozzák a tanulságot: az etikumot az esztétikum fölé rendelik.

A *gyermekszoba* rovatban húsz csoportos gyermekjáték-leírás olvasható, amelyek a szabadidő szórakoztató és hasznos felhasználására ösztönözték az óvodás- és iskoláskorú gyermekeket. A népi játékok kategóriái közül mozgásos, párválasztó és szellemi (rejtő-kereső, kitalálós) játékokkal találkozhatunk a rovatban, melyeket minél nagyobb csoportban érdemes játszani. A játék a nevelés egyik leghatékonyabb eszköze, ugyanis a „fiziológiai hatáson kívül olyan pedagógiai, erkölcsi, szellemi tulajdonságokat fejleszt, amelyek a mindennapi életben, a társadalomba való beilleszkedéshez nélkülözhetetlenek”,⁴⁷ vagyis az elsődlegesen pszichológiai funkciót képviselő gyermekjátékokban többé-kevésbé az összes vizsgált funkció érvényesül. A népmeséhez hasonlóan a csoportos népi játékok is lehetőséget adnak a gyermek vágyainak kiteljesülésére a szerepjáték révén, a megvalósítási módban azonban különbségek rejlenek: „a játék cselekvő, utánzó, a mese passzív, képzeletbeli beleélést kíván”, illetve a

---

⁴⁴ A műmesék szerzői számos elemet vettek át a népmesékből, például a szereplők vagy a csodás kalandok szintjén. Ezekben a történetekben gyakran találkozhatunk tündérekkel, manókkal, törpékkal vagy királyi családok sarjaival fantasztikus helyszíneken (Cukorország, Hangyaország, Állatok országa, Me-seország stb.), illetve gyakoriak a népmesékre jellemző fordulatok, csodás elemek (átváltozás, varázserővel bíró tárgyak, fantasztikus képességek stb.)

⁴⁵ Számos műmese végződik azzal a csattanóval, hogy a gyermek a valóság helyett csak képzeletében élte meg a csodás eseményeket, a szerzők így hangsúlyozzák a fantasztikum „meseszerűségét.”

⁴⁶ ERDÉLYI Margit, *A mesék hozadéka*, Képzés és Gyakorlat 2012/3–4, 153.

⁴⁷ „a játék, a játékfolyamat a felnőtt életre való felkészülés egyik legfontosabb terepe, területe. A játékok által nemcsak a gyermek motorikus képességei, hanem azok a morális vonásai is kialakulnak, amelyek jellemzőek lesznek rá a felnőtt életében is.” Dr. BÍRÓ Melinda–JUHÁSZ Imre–SZÉLES-KOVÁCS Gyula–SZOMBATHY Kálmán–VÁCZI Péter, *Mozgásos játékok*, Eszterházy Károly Főiskola Sporttudományi Intézet Eger, 2015, 12–13. https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/mozgasos-jatekok_5551e3be52c44.pdf (Letöltés: 2020. április 25.)

„szimultán tudat a játékban is megjelenik, de a mesétől eltérően a feszültség levezetése a cselekvéssel történik, míg a mesehallgatás során a képzeletet az akadályozott mozgás stimulálja.”⁴⁸

Akkomodációs funkció

Az akkomodációs funkció esetében a szövegek elsődleges megítélési szempontja a hasznosság elve, a mű nevelő hatása. A vizsgált időszak társadalma a maitól eltérő szempontokat vett figyelembe egy-egy gyermekirodalmi alkotás megítélésekor: a magyar közvélemény és kritika a sajtóban megjelenő gyermekirodalmi szövegektől nem várt el esztétikai minőséget, ezért a könyvpiacra érvényesülni nem tudó szerzők többsége kihasználta a tömegművelés piacának alacsony elvárásait. A szerzőktől a gyermekek hasznos állampolgárrá nevelését, erkölcsös és „felnőtttes” magatartásra okítását (társadalmi szocializáció), a magyar nyelvi hagyományok átörökítését (nyelvi/retorikai szocializáció) és bizonyos ismeretek, műveltség továbbítását (kulturális szocializáció) várták.

a) Nyelvi/retorikai szocializáció

Az akkomodáció ezen alfunkciója szinte elválaszthatatlan a társadalmi szocializációs funkciótól, hiszen a rovat folklór szövegei mögött az anyanyelvi nevelés, az ízlésformálás és a nemzetnevelés szándéka áll. A 19. század eleji Magyarországon önálló magyar nyelvű gyermekirodalom helyett inkább magyar-német kétnyelvűségről beszélhetünk.⁴⁹ A korabeli olvasók magyar nyelvű gyermekirodalmi művekkel csak a magyar nyelv népszerűsítésének közegében találkozhattak (például divatlapokban, iskolai tankönyvekben), így a század közepétől a német nyelvi környezet ellenhatásaként egyre jobban növekedett az eredeti, magyar nyelvű munkák presztízse. A századfordulóig néhány ritka kivételtől eltekintve csak magyar szerzők magyar nyelvű munkái jelentek meg a rovatban.

Az erős német nyelvi és kulturális befolyásra adott válasznak is tekinthető a második időszak [a 19. század második felétől tartó időszak – beszúrás tőlem] gyermekirodalmának erőteljes nemzeti tematikája, amely a gyerekkönyvkultúrát domináló, a magyar folklórhoz tartozó műfajokban (mesék, mondák), il-

---

⁴⁸ ZÓKA, *i. m.*

⁴⁹ HERMANN Zoltán, *Szerény javaslat, Szépirodalmi Figyelő* 2012/5, 20.

letve a magyarság történetével foglalkozó ismeretterjesztő munkákban mutatkozott meg.⁵⁰

Németh Luca Anna állítását a Pesti Napló gyermekrovatában közölt szövegek is alátámasztják, hiszen a rovat első három évében kizárólag népmeséket, mondókákat és a népköltészethez szintén kapcsolható énekes-verses gyermekjátékokat publikáltak az 1900-as évek elejéig fellelhető néhány legenda és monda mellett. A 19. század végi gyermekrovat népies nyelvezete és műfajkínálata a következő folyamatból is fakadhat: az 1848–49-es forradalom és szabadságharc utáni megtorlást, majd a Habsburg Birodalom neoabszolutizmusát átélte magyar társadalom a kiegyezést követően minden téren, így a kulturális életben is nagyobb szabadságot kapott. Mivel egyre több magyar fordítás, anyanyelvű gyermeklap és eredeti magyar nyelvű gyermekkönyv jelenhetett meg, a Pesti Napló szerkesztősége sem nélkülözte a magyar nyelven író gyermekirodalmi szerzőket. A nyelvi/retorikai funkció azonban csak a gyermekrovat kezdeti időszakában, 1893 és 1897 között kapott központi szerepet, mivel ebben az időszakban a szerkesztők Benedek Elek 1888-ban megfogalmazott gyermekirodalmi ars poetikája nyomán a népnemzeti elvárásokat tartották szem előtt: „magyar lélek, magyar sziv nyilatkozik meghamisítatlan magyar nyelven.”⁵¹

Bár a nyelvi/retorikai szocializációt betöltő szövegek dominanciája jelentősen csökkent a századfordulóra,⁵² még a század elejének gyerekirodalmi szövegeiben is található osztrákellenes utalások, illetve a haza és hazafiasság elsődlegességét hangsúlyozó nézetek.⁵³ Például Tutsek Anna gyerekképzőanyagjai a játszópajtásokkal vívott csataszimuláció során akár az életük árán is megvédenék a magyar zászlót.⁵⁴ A Pesti Napló több

---

⁵⁰ NÉMETH, *i. m.*, 415–416.

⁵¹ Benedek Elek képviselőházi beszéde, <http://nevelestudomany.elte.hu/index.php/2014/08/85-eve-hunyt-el-benedek-elek/> (Letöltés: 2020. április 23.) Vö. BAUER Gabriella, *Gyermekirodalmi szöveggyűjtemény*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996, 240–246.

⁵² Olyannyira, hogy az egyik legtetemesebb korpuszt Mesélő bácsi hozta létre orientális népmeséinek közlésével.

⁵³ „De Gika igazán rossz néven vette, hogy a magyarságát kétségbe vonják. Nem is gondolkozott sokat, hanem odaugrott Janihoz, a két vállán megragadta, s úgy megrázta, mint egy kis lisztes zsákot. – Nana, nana, te rossz fiu, te! Szégyeld magad, hogy nem akarsz magyar lenni!” TÁBORINÉ TUTSEK Anna, *Hogyan lett oláh Janiból magyar fiu?*, Pesti Napló 1901. 07. 21, 17.

⁵⁴ TÁBORI RÓBERTNÉ, *India királya a mustos kádban*, Pesti Napló 1901. 09. 08, 17–18.

szerzője úgy próbálja erősíteni a gyerekek magyarságtudatát, hogy mesékben a cselekmény magyar helyszínen játszódik, a magyar jelképek és nemzeti szokások pedig fontos szerepet kapnak a szüzsében: Tündérország fehéregerei a Rákóczi-indulót fújják, a magyar nemzet őrangyala felseljlik az alföldi látóhatáron, az Éjkirály és a Napkirály a Jánoshegyen küzdenek meg egy magyar kislányért, a tündérek aranykertje pedig természetesen Magyarországon van elrejtve.⁵⁵

b) Kulturális szocializáció

Mivel a kulturális szocializáció a tudás átadására irányul, a különféle tudományos és kulturális ismereteket közvetítő szövegek tartoznak ide. Tágabb értelemben az akkomodáció ezen alfajtájához sorolhatók azok a(z) – elsődlegesen nyelvi/retorikai funkcióhoz tartozó – népköltészeti vagy a néphagyomány elemeiből építkező műfajok, amelyek kulturális tradíciókat adnak tovább. A népmesék, népi játékok és mondókák feladatkörébe tartozik a hagyományápolás is: az olvasók a szövegeken keresztül betekintést nyernek népük kulturális múltjába. A kulturális szocializáció a Pesti Napló mondáiban, legendáiban és egyes elbeszéléseiben még nagyobb súllyal jelenik meg, hiszen a magyar történelmi múlt hagyományainak ismerete az általános műveltség részét képezte.⁵⁶ Amíg azonban a nemzeti tematikát megjelenítő gyerekkönyves és gyermekirodalmi olvasmányokká alakított folklórszövegek határozottan jelen voltak a 19. századi magyar könyvpiacon,⁵⁷ addig a gyermekrovatban kevés „történelmi tematikájú” szövegre bukkanunk: a vizsgált 939 szövegből mindössze 10–15 narratíva dolgoz fel magyar történelmi múlttal kapcsolatos ismeretet, mint például a következő mondák: *A tihanyi kecskekörmök*, *A honalapító Árpád idegen követeket fogad*, *Hogyan lett Mátyás király? Lehel, a novícius*. A kulturális szocializációt szűkebb értelemben csak azok a szövegek segítik elő, amelyeknek valódi célja az ismeretközlés. Tehát az elemzett funkció a kulturális tudást átadó szövegek mellett a tananyag-szerű történeteket is magába foglalja.

---

⁵⁵ TÁBORI RÓBERTNÉ, *Mese a fehér egerekről*, Pesti Napló 1901. 02. 03, 9–10; TÁBORI-NÉ TUTSEK Anna, *Hogyan lett oláh Janiból magyar fiu?*, Pesti Napló, 1901.07.21, 17; CSERGÓ Hugó, *Baby*, Pesti Napló 1902. 03. 23, 16–17.

⁵⁶ BÁRDOS József, *Egy működő gyermekirodalmi kánonért*, Fordulópont 2010/4, 9. http://www.fordulopont.hu/FP-50_bardos-50.pdf (Letöltés: 2020. április 29.)

⁵⁷ HERMANN, *Mesebeszéd ...*, 20.

Legtöbbször a tárcarovatban és a női melléklet tematikus rovataiban („Konyha”, „Gyermeknevelés”, „Kertészet” stb.) jelentek meg ismeretterjesztő cikkek. Azt gondolhatnánk, hogy a gyerekolvasók miatt sok tudománynépszerűsítő, ismeretközlő szöveg jelent meg a gyermekrovatban is, azonban efféle tartalmak csak elvétve, egyedül Tábori Róbertnek köszönhetően láttak napvilágot. A tudománynépszerűsítő szövegek kis számának oka a műfaj jellegében és az olvasóközönség összetételében keresendő: az ismeretterjesztő cikkek mindig csak egy-egy korosztály tudásszintjének fejlesztését képesek megcélózni, ebből fakadóan egy szűk réteghez szólnak. A korszak gyermekeknek szóló ismeretterjesztő munkáira jellemző paternalista hangvétel és redundancia miatt az ismeretterjesztő gyerekkönyvek és -sajtókiadványok olyan termékcsoporthoz tartoztak, amelyet szinte csakis a gyermekek olvasnak. A Pesti Napló gyermekrovata pedig a már említett vegyes célközönségéből adódóan nem volt érdekelt kizárólag gyerekeknek szóló tartalom gyártásában.

A gyermekrovatban megjelent ismeretterjesztő munkák nem tudományos igényűek, inkább irodalmi intencióval íródtak: a gyönyörködtetni akarás jegyében, a mesemondás/elbeszélés keretében bukkan fel a didaktikus szándék. A korszak tömegműveinek tárcarovatában megjelent tudományos népszerűsítő munkák legfontosabb jellemzői az aktualitás, a tömörség és az irodalmiság,⁵⁸ azonban a gyermekrovat kulturális szocializációt szolgáló szövegei ellentmondanak az első két kritériumnak. A szerző nem a legújabb kutatási eredményekről, álláspontokról „adott hírt”, hanem például a víz körforgásának tananyagát mesélte el egy hópihe utazásán keresztül, a skandináv éghajlat és kultúra jellemzőit mutatta be, vagy egy négyrészes sorozatban híres feltalálók életét beszélte el.⁵⁹ A tömörségre pedig azért nem volt szükség, mert a tárcarovattal ellentétben a gyermekrovat több oldal terjedelemben jelent meg.

c) Társadalmi szocializáció

A gyermekrovat szövegeinek túlnyomó része didaktikus jellegű (az esztétikai minőség rovására), tehát illeszkedik ahhoz a 19–20. század fordulójára.

---

⁵⁸ SZABÓ Katalin, *A tudományos ismeretterjesztés lehetőségei a „Fővárosi Lapok” tárcarovatában a XIX. század második felében*, Ponticulus Hungaricus 2011/10.

http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/hidverok/fovarosi_lapok.html (Letöltés: 2020. április 29.)

⁵⁹ TÁBORI Róbert, *Téli mese*, Pesti Napló, 1905. 01. 22, 25; TÁBORI Róbert, *Mesék a nagy feltalálókról: Fulton Róbert és I. Napoleon*, 1906. 04. 15, 45.

ján általánosan elfogadott koncepcióhoz, miszerint a gyermekirodalom elsődleges célja a gyermekek nevelése. A társadalmi szocializáció vizsgálatával megtudhatjuk, hogy a szerzők (és a korabeli társadalom) milyen elképzelések és elvárások mentén rajzolták meg az ideális gyermek képét, azonban a gyermekrovat érték közvetítéséről igen nehéz általános érvényű kijelentéseket tenni, mivel minden egyes szerző a saját maga által fontosnak vélt magatartásmintákat vetette papírra. Bár a szerzők nem egyazon stratégia mentén alkalmazták a társadalmi szocializációs funkciót, a gyerekekkel szemben támasztott elvárások mégis harmonikusan viszonyulnak egymáshoz: a szerzők a korszakban mérvadó nevelési elveket vették alapul, csupán más-más aspektusait emelték ki. A didaktikus történetek egy része fennkölt eszméket, követendő értékeket tár az olvasók elé (hazaszeretet, szülők iránti tisztelet, istenfélelem, munkaszorgalom, stb.), míg más szövegek a célközönség (esetünkben a gyerekek) viselkedési mintáinak, magatartásának és egyúttal személyiségének formálására is törekuszenek.

Mesélő bácsi keleti tanmeséi az adakozás, az ima, a szerénység és a felebaráti szeretet fontosságát hangsúlyozzák. Történeteinek főszereplői általában olyan gőgös és fősvény emberek, akikre egy éppen arra tévedő dervis gyakorol jó hatást egy-egy tanulságos mese elmondásával.⁶⁰ Egyes szerzők a keresztény hit fontosságát állították előtérbe, például Pósa Lajos egy alkalommal három rövid imát tett közzé,⁶¹ míg a többi, vallásos buzgalmat szorgalmazó író legtöbbször a Tízparancsolat második és negyedik törvényét („Isten nevét hiába ne vedd!” és „Atyádat és anyádat tiszteld!”) fogalmazták meg látens módon. Amellett, hogy a gyerekeket a szülők iránti tiszteletre és feltétlen engedelmessegre buzdítják („Ugy-e, édes kicsi olvasóim, nincs csúnyább dolog a veszekedésnél? Ugy-e, anyuskátok is mindig békességre int benneteket?”),⁶² a történetek felnőtt-karaktereit – a rovatot olvasó idősebbek számára hízog módon – pozitív szereplőként ábrázolják.⁶³

A helytelen viselkedés korrekciójára irányuló szövegek legnagyobb korpuszát a „rossz gyerekek megjavulásáról szóló történetek” alkotják, közöttük meséket, elbeszéléseket és vígjátékokat is találunk. Az ide tarto-

---

⁶⁰ Mesélő bácsi, *A dervis meséje*, Pesti Napló, 1905. 03. 26, 14–15.

⁶¹ PÓSA Lajos, *Pósa bácsi imádságos könyvéből*, Pesti Napló, 1894. 12. 23, 19.

⁶² GÁSPÁRNÉ DÁVID Margit, *A béke galambja*, Pesti Napló, 1909. 05. 30, 39.

⁶³ Az anyaság magasztalása számos szövegben visszatérő motívum. TÁBORI Róbert, *Mese az angyalvirágról*, Pesti Napló, 1901. 12. 22, 17–18; TUTSEK Anna, *Édes anyám lelkem...*, Pesti Napló, 1903. 09. 20, 21–22.

zó magatartáskorrekciós szövegek egy-egy gyermekekre gyakran jellemző tulajdonságot állítanak be kiküszöbölendő problémaként. Számos történet a gyerekszereplő egyetlen hibáját állítja fókuszba. A rovatnak az elítélendő magatartást illetően sincsen egységes koncepciója, minden szerző más-más szokásról próbálja lebeszélni az olvasókat. Ebből adódóan sem a felnőtt-, sem a gyermekközönség számára nem egyértelmű, melyik szerző viselkedési előírását szívleljék meg és valójában melyik a helyes magatartásforma. Ezen kívül az is összezavarhatja az olvasót, hogy azonos el/megítélés alá esik egy másik élőlény szándékolt veszélyeztetése (állatkínzás) és egyes ártalmatlan gyermeki tulajdonságok (cserfesség, kíváncsiság). A gyermekek „megjavítását” célzó szövegek némelyike követendő példát állít fel az olvasók számára, de a szövegek többsége az adott minta be nem tartásának negatív következményeire helyezi a hangsúlyt.⁶⁴ A mesék főszereplői óvodás vagy kisiskolás korú gyerekek, akik negatív személyiségjegyeik okán személyre szóló büntetésben részesülnek: a fecsegő szájkosarat kap, a duzzogónak elefántorra nő, az állatkínzó a bántalmazott állattá változik.⁶⁵ A fegyelmezés típusa alapján megkülönböztetünk reális (vagyis fantasztikumtól mentes, a valóságban is elképzelhető) büntetésformákat, például elzárás, éheztetés, fizikai abúzus, lelki bántalmazás.⁶⁶ A másik típus olyan büntetési módokat jelöl, amikor

---

⁶⁴ „A kis Gyurinak egy szép napon az a gondolat ötlött az eszébe, hogy miért nem járhat-kelhet ő olyan szabadon, mint a bátyja. [...] Apja hazaérkezése után kevés időre behívták őt a szobába. Így szólt hozzá a mamája: – No, Gyurica, teljesült a kívánságod. Holnaptól kezdve azt teheted, amit akarsz. [...] Szülei éppen akkor léptek be a kapun s alig tudtak hova lenni a bámulattól, mikor megpillantották a szerecsenné vedlett, rongyos ruhájú Gyuricát, ki zokogva futott feléjük s mind a két kezét odanyomta fájós homlokára. – No, Gyurica, kell-e még a szabadság? – kérdezte tőle az anyja. A kis fiu szégyenkezve sütötte le a szemét.” Mesélő bácsi, *A kis Gyuri vasárnapja*, Pesti Napló, 1901. 08. 11, 17.

⁶⁵ „Volt egyszer egy kisleány, aki nagyon, de olyan nagyon kíváncsi volt, hogy mindenbe beleütötte az orrocskáját. Hiába mondta neki az édesmamája, hogy egyszer megjárja majd a kíváncsiságával, mit sem használt az intés. [...] Ott is maradt az az orr egészen. Lecsípte tisztán a hirtelen becsukódó kapu. A kis lány ordított, összeszaladtak a házbeliek, összeszaladtak a falubeliek, eljöttek a kis lány szülői és hoztak doktort, de hiába! Az orrot nem lehetett többé visszarágasztani, már csak azért sem, mert egészen kijött a formájából.” TÁBORI Róbert, *Mese az ezüstorrú kisleányról*, Pesti Napló, 1902. 04. 06, 18.

⁶⁶ Néhány konkrét példa a fizikai és lelki büntetésre: kinevetés általi megszégyenítés, ketreche zárás, szobafogság, éheztetés, sarokba állítás.

különbéle fantasztikus események vezetik rá a főszereplőt (közvetetten pedig az olvasót is) hibáinak korrigálására. Tipikus példa az alakváltás: például a tiltás ellenére ollóval játszó lány „Klik-klak kisasszonyként” olló alakban találja magát.⁶⁷ A mese tanulságos végkifejletéhez képzeletbeli helyszínek és szereplők is hozzájárulhatnak: a nyalánságokat előszeretettel fogyasztó gyermek a Cukorszigetre jutva megcsömörlik az édességektől,⁶⁸ a túl sokat kérdező kislányt pedig „Kérdőjel kisasszony” (egy kérdőjel alakú fantázialány) beszéli le a folytonos tudakolózásról, saját szomorú élettörténetének elmesélésével.⁶⁹ Azonban a gyermek akár képzeletbeli, akár reális büntetésben részesül, a mesék ugyanúgy végződnek: a főszereplő viselkedése a negatív esemény hatására megváltozik, hibáiból tanulva engedelmes gyermek lesz belőle.⁷⁰

A tanulást és az iskolába járás fontosságát sok műmese és elbeszélés mellett a rovat hét vígjátéka is hangsúlyozza, amelyek Tábori Róbert tollából származnak. A didaktikus szövegek ugyanarra a sablonra épülnek: a Dezsőke nevű kislány elszökik az iskolából, hogy valamilyen felnőtteknek való szakma után nézzen: beáll katonának, kipróbálja a léghajózás mesterségét, vagy képviselőként harcol az örökös vakációért. A „Dezsőke-vígjátékok” 1903-ban önálló kötetben is megjelentek, így a rovat kiváló reklámfelületként szolgált Tábori frissen megjelenő könyve számára.⁷¹

---

⁶⁷ TÁBORI Róbert, *Klik-Klak kisasszony*, Pesti Napló 1904. 05. 29, 23–24.

⁶⁸ Uő, *A Cukorsziget*, Pesti Napló 1904. 03. 20, 24–25.

⁶⁹ Uő, *Kérdőjel kisasszony*, Pesti Napló 1905. 05. 21, 35–36.

⁷⁰ A Pesti Napló nevelési koncepciója megfelleltethető Az Én Ujságom elveinek: „Alapvetően Az Én Ujságomban a jól nevelt, engedelmes és illedelmes gyermek ideálja rajzolódott meg. A gyermeklap hangsúlyozta, hogy a gyermek, mint individuum, olyan emberi lény, aki nem félkész felnőtt, hanem kompetens szereplője a társadalomnak, szemlélője, értelmezője a világnak. Alapmotívumként találkoztam azzal a gondolattal, hogy a gyermek születésétől fogva jó, s az a vágy fejeződött ki, hogy maradjon a gyermek gyermek, maradjon távol, ameddig lehet a felnőttek gondterhelt életétől.” BALOGHNÉ PUZSÁR Zsuzsanna, *Gyermekfolyóirat Magyarországon a századfordulón: Az Én Ujságom (1890–1914)*, Könyv és Nevelés 2011/4. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-nevelés/gyermekfolyóirat-magyarország-a-századfordulón> (Letöltés: 2020. május 20.)

⁷¹ TÁBORI Róbert, *Dezsőke pályát cserél*, Singer és Wolfner, Budapest, 1903. „Mutató a »Dezsőke pályát cserél« című kötetből, amely legközelebb fog megjelenni Singer és Wolfner kiadásában. Egy kislánynak viszontagságait írja le, akinek mindenféle összekülömbözései vannak az iskolával és egyre pályát cserél. De

A vígjátékok állandó karakterei a Dezsőnek munkát adó felnőttek, akik megleckéztetik az egyik foglalkozáshoz sem értő kisiút:

Szabó: S mit mondott a tanító ur, amikor te szigetet csináltál Amerikából? *Dezső:* Röviden ennyit: számár. Egy fiúnak azt mondani, akinek szive tele van ábrándokkal, a lelke ambícióval, aki egyébről sem álmodik, mint Kolumbuszról és Marryot kapitányról! Igazán, Magyarország ifjúságának nevelése rossz kezekben van. *Csudai:* Ezt látom. A régi időben ezek a kezek mogyorófa-palcát suhogtattak volna. Kár, hogy a te tanítód nem nyúlt vissza a régi időkhöz és a pálcához.⁷²

A történetvezetés, a karakterek és a téma egyhangúsága mellett a tanulás is mindig ugyanaz: Dezsőke ráébred saját tudatlanságára, és visszatér az iskolapadba.

Ez a tengerészlet kezdete és a legfontosabb is benne: a többi a könyvekből tanítják. *Dezső* (csüggeden): Könyvekből?... Ha így áll a dolog, miért szöktem én meg az iskolából? Ott, az igaz, összeszamaraz néha a tanító bácsi, de barackot még sem nyom a fejembe. (Erős elhatározással): Megyek vissza és kibékülök vele. (Az ajtó fele indul).⁷³

Tábori Róbert olyan meséket, elbeszéléseket is papírra vetett, amelyek a jó uralkodó ismérveit taglalják: az ország vezetője igazságos, adakozó, békeszerető és bátor legyen. A történetek főszereplője általában egy elkényeztetett királyfi vagy egy gonosz, zsarnok király (néha antropomorfizált állat formájában), aki a mese végére erényes, szeretett királlyá válik:

Jenő herceget megkoronázták királynak. S mikor régi magyar szokás szerint a törvény iránt való hűségét megpecsétlendő, a karján eret nyitott, nem hófehéren, hanem vérpirosan bugyogott ki a vér. Piros vér, életerő. A cukros kis hercegből nagy és hatalmas király lett, aki igazságos volt mindenki iránt. Nem kívánta azt sem, hogy kávéscsuporral és adóval járuljanak elébe mindennap a szomszéd népek, hanem megadta mindenkinek azt, ami őt megillette.⁷⁴

Az ide tartozó nyolc történet azokat az ambivalens érzéseket dolgozza fel, amelyek a korabeli magyar társadalom jelentős részét foglalkoztatták

---

nem nagy szerencsével, mert mindenütt kiadják neki az utat." *Uő, Az új inas*, Pesti Napló 1903. 04. 05, 17.

⁷² *Uő, Dezsőke kapitány akar lenni*, Pesti Napló 1906. 01. 07, 18.

⁷³ *Uo.*

⁷⁴ *Uő, Mese a cukros királyfiról*, Pesti Napló 1902. 07. 13, 16.

az uralkodó személyével kapcsolatban. Ugyanaz a Habsburg Monarchiát vezető Ferenc József verte szét a magyar szabadságharcot és hozta létre a neoabszolutizmus rendszerét, mint aki aztán megteremtette a magyar gazdaság, kultúra és politikai élet fellendülésének alapjait. Tábori a fiatal generáció politikai neveléséből veszi ki a részét, amikor a zsarnokság ellen hangolja olvasóit: nem a monarchikus berendezkedés vagy Ferenc József személye ellen lázítja a fiatalságot, csupán a politikai nyomásnak és önkényuralomnak nem engedelmeskedő, a zsarnokságnak ellenálló nemzedékben látja az ország jövőjét.

Konklúzió

A szövegek funkciók szerinti csoportosításánál nem érdemes konkrét számokban beszélni, mert a felvázolt kategóriák nem választhatók el élesen egymástól, egy szöveg egyszerre több funkciót is szolgálhat, ráadásul a pszichológiai és esztétikai akkulturációs funkciók indirekt módon is érvényre jutnak. Emiatt akár az utóbbi funkciók dominanciájáról is beszélhetnénk, de a gyermekrovat szerzőinek döntő többsége nem az olvasók készségeinek fejlesztését, hanem a gyermekek személyiségének és viselkedésének „megjavítását” tűzte ki célul. Ha a gyermek- és felnőttirodalmat elválasztó határt keressük, akkor érdemes feltenni az alábbi kérdéseket: mely funkciók jelennek meg a gyermekrovat szövegeiben, ezek milyen arányban és milyen módon érvényesülnek? Mi volt a szerzők célja a szövegekkel, és milyen hatást gyakoroltak a közvetített szövegek az olvasóra? A gyerekirodalmi szövegek mely funkciója/funkciói azok, amelyek kizárólag gyermekeknél érvényesülnek? A 939 szövegben mindegyik funkcióra találunk példát, de legtöbbször a társadalmi szocializáció, legkevésbé pedig a kulturális szocializáció érvényesül. Ha a Pesti Napló célközönségét a társadalmi szocializációs funkciója felől vizsgáljuk, akkor a magatartáskorrekciós történetek mentén húzhatunk egy elmosódó határt a gyermek- és felnőtt olvasók között: a tömegmédiум szerzői kizárólag gyerekek okulására szánták a habitus megváltoztatására irányuló történeteket, a felnőtt olvasóknak sokkal implicitebb módon fogalmazták meg elvárásaikat, amelyek inkább általános ideák voltak. Azonban a Hermann Zoltán által felvázolt öt gyerekirodalmi funkció részletes elemzése során egyre inkább az derült ki számomra, hogy nem állapítható meg a felnőtteket a gyerekirodalomtól élesen elválasztó vonal, vagyis a bemutatott funkciók valójában nem feltétlenül „gyerekirodal-

mi” eredetűek. Mind az esztétikai akkulturáció és pszichológiai funkció, mind az akkomodáció kulturális és nyelvi/retorikai szocializációs funkciója esetében a gyermek mellett aktív társként, csatornaként a szülő is jelen van, sőt: hasznélvezője a gyerekirodalom olvasásának. A szöveg esetenként szórakozást nyújt, fejleszt, ismeretet ad át vagy éppen tanítja, neveli a felnőtteket – csakúgy, mint a gyermekolvasókat.